

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

Vår ref.:
15/2583- 38- MIKV

Dato:
03.04.2017

Sammendrag og anonymisert uttalelse

Mann ble ikke diskriminert på grunn av kjønnsidentitet

En oversetter ønsket, etter å ha endret juridisk kjønn og navn, å rette navneopplysninger i ulike elektroniske bokdatabaser. Oversetteren ba Bokbasen AS, som leverer katalogopplysninger til bokhandlere og bibliotek, om å gjøre endringer i sin katalog. Bokbasen avslo anmodningen om å rette opplysningene. Oversetteren klaget virksomheten inn for ombudet for brudd på diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk § 5.

Ombudet mente at oversetteren hadde blitt forskjellsbehandlet på grunn av kjønnsidentitet, men konkluderte med at forskjellsbehandlingen var lovlig. Ombudet la særlig vekt på at Bokbasen fulgte samme regelverk for katalogisering som Nasjonalbiblioteket, og at det ville være i strid med dette regelverket å gjøre endringene klageren ønsket.

Saken ble påklaget, men ombudet fant ikke grunn til å omgjøre uttalelsen. Ombudet sendte saken til Likestillings- og diskrimineringsnemnda 8. september 2016. Saken er ikke ferdigbehandlet i nemnda.

Saksnummer: 15/2583

Lovgrunnlag: Diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk § 5

Dato for uttalelse: 07.07.2016

Nemndas saksnummer: 51/2016

Dato for nemndas uttalelse:

OMBUDETS UTTALELSE

Sakens bakgrunn

Saken gjelder adgangen til å endre navn i Bokbasen AS register *Mentor*.

A er transperson. I 2013 endret han juridisk kjønn og navn, slik at det er i overensstemmelse med hans kjønnsidentitet.

A har oversatt bøkene *X* og *Y*. A står oppført som oversetter av begge bøkene under sitt tidligere navn.

I november 2015 kontaktet A en rekke distributører av bøkene han har oversatt for å endre elektronisk informasjon om navn på deres nettsider. A ble henvist til Bokbasen som gjennom informasjonssystemet *Mentor* leverer bibliografiske data til distributører av bøker. Bokbasen informerte A i e-post av 23. november 2015 at de ikke kunne etterkomme hans ønske om å endre navn i databasen. Det fremgår av e-posten:

Vi kan dessverre ikke endre på bibliografiske postene på bøker som er eller har vært i salg. Det må være den navneformen som allerede er trykket i boka. Endring av navneform senere kan ikke endres.

Men jeg har nå registrert den nye navneformen i navneregistrertes slik at det er søkbart i *Mentor*.

Mentor er et webbasert søke- og bestillingssystem for bøker fra alle forlag og utgivere i Norge. *Mentor* brukes av bokhandlere, forlag, skoler og bibliotek. Opplysningene som legges inn i *Mentor* produseres av en katalogavdeling, bestående av fagutdannede bibliotekarer.

Ved katalogisering av bøker følger Bokbasen regelverket Anglo-American Cataloguing Rules (AACR2). Regelverket er internasjonalt og gjelder for produksjon av bibliografiske data, herunder tittel, bidragsytere, utgiver og utgivelsesår mv. Det er Den norske katalogkomité, som ledes av Nasjonalbiblioteket, som rådgir Nasjonalbiblioteket og norske bibliotek om spørsmål som angår katalogiseringsregelverket, blant annet når og hvordan nye standarder skal tas i bruk.

A ønsket ikke å klage Nasjonalbiblioteket, som ansvarlig for gjeldende katalogiseringsregelverk, inn for ombudet. Nasjonalbiblioteket er derfor ikke part i saken.

For å opplyse saken fant Ombudet likevel grunn til å innhent opplysninger om katalogiseringsregelverket fra Nasjonalbiblioteket. I redegjørelse av 20. mai 2016 opplyste Nasjonalbiblioteket blant annet at katalogiseringsreglene er utarbeidet med tanke på å sikre standardiserte og sammenlignbare metadata i bibliotekataloger. De fremhevet at et viktig mål med standardiseringen er å lette samarbeid på tvers av bibliotekataloger. Reglene skal sikre gjenfinning av den enkelte utgaven i katalogen, og sikre gjenfinning av ulike utgivelser av samme forfatter, fra samme forlag o.l.

Nasjonalbiblioteket har forklart at navneendring er en hyppig forekommende problemstilling i katalogiseringsarbeidet. Den vanligste årsaken til navneendring er ekteskapsinngåelse eller -oppløsning, men det er også tilfeller der endret kjønn er årsaken til navneendringen. Det vil imidlertid være i strid med katalogiseringsreglene å endre navn i den delen av metadataposten som kalles beskrivende katalogisering, som skal dokumentere for eksempel tittel og forfatternavn slik det står i boka for å kunne verifisere at det er nettopp denne boka som er beskrevet.

Når det gjelder valg av søkeinn ganger, forholder det seg imidlertid litt annerledes. *Katalogiseringsregler, kapittel 22 Ordningsord for personer* sier hvordan man skal forholde seg når i valget mellom forskjellige navn. Hovedregelen er at man skal velge det navnet personen er alminnelig kjent under. Etter å ha endret kjønn synes det åpenbart at personen vil være alminnelig kjent under det nye navnet. For å sikre gjenfinning av bøker utgitt før navneendringen vil det være hensiktsmessig og nødvendig å lage en søkbar henvisning fra tidligere navn til nytt navn.

Partenes syn på saken

A:

A har i sin klage anført at forbud mot navneendring i Bokbasen er indirekte diskriminering på grunn av kjønnsidentitet.

Transpersoner bytter navn fordi skifte av kjønn og skifte av navn er knyttet sammen. As navn og kjønn er endret i all offentlig synlig dokumentasjon, herunder Folkeregisteret, UIO, NFF, Norli, Adlibris, arbeidsplasser og bank mv. Bokbasen er eneste instans som nekter å endre offentlig tilgjengelig informasjon.

Bokbasen har sagt at katalogiseringsregelverket forhindrer dem i å endre navn, men katalogiseringsreglene fremstår som et system for å holde orden på bøker. A kan ikke se at regelverket kan overstyre diskrimineringsloven og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.

A mener det er uakseptabelt for transpersoner at Bokbasen lagrer gammel informasjon som kan brukes til å avsløre tidligere identitet.

Behandlingen fra Bokbasen har ført til mye personlig stress for A og hans familie. Utlevering av han som privatperson i offentligheten er en stor bekymring, blant annet fordi han tidligere har erfart diskriminering på grunn av informasjon om hans kjønnsidentitet som har vært tilgjengelig på nettet.

Bokbasen AS:

Bokbasen mener de ikke har forskjellsbehandlet A på grunn av hans kjønnsidentitet. De behandlet hans anmodning på lik linje med andre tilsvarende henvendelser om endringer av opplysninger, og har anvendt de samme katalogiseringsreglene i produksjonen av de aktuelle bibliografiske dataene som de gjør for alle utgivelser.

Det grunnleggende prinsippet i katalogiseringsregelverket er at informasjon som er trykket i en bok, skal legges til grunn for informasjonen i den digitale katalogen. Opplysningene skal danne grunnlag for gjenfinning av boken i en hylle f.eks. i en bokhandel, et bibliotek eller på et lager, og skal dokumentere opplysninger om boken slik de står trykket i boken. Dersom det ikke er samsvar mellom informasjonen i metadataposten og informasjonen trykket i boken, kan det være vanskelig å finne boken. Det er utgiveren som er ansvarlig for hva som står trykket i boken og som dermed gjengis i Mentor. Det vil være i strid med regelverket å endre opplysninger som inntreffer etter at boken er trykt.

Bokbasen mottar ofte henvendelser fra personer som ønsker å endre navn i allerede utgitte bøker. Bokbasen svarer alltid at de ikke kan endre opplysninger for bøker som allerede er trykket og satt i salg, da dette vil medføre et brudd på katalogiseringsreglene og fremstå forvirrende for den som leter etter boken på hyllen basert på opplysninger i metadataposten. Bokbasen anbefaler isteden at bidragsyteren ber forlaget trekke boken fra salg og så trykke opp en ny utgave med bidragsyterens nye navn trykket i boken. Den gamle utgivelsen vil da fremdeles finnes som en historisk post, men ingen nettbokhandlere vil lenger vise den på sidene sine, ettersom den ikke lenger er i salg.

For å bidra til søkbarhet skal ny og gammel navneform som hovedregel knyttes sammen slik at utgivelser under gammelt navn vil komme frem i søk på nytt navn i Mentor, likevel slik at det som står trykt i boken, fremdeles vil fremgå. Bidragsytere kan reservere seg mot slik sammenknytning av navneformer.

Bokbasens metadata leveres til bokhandlere gjennom filoverføringer til bokhandlernes egne systemer, eller gjennom direkte oppslag i basens database ved hjelp av det nettbaserte søkeverktøyet Mentor. Bokhandlerne står fritt til å vise den informasjonen de selv velger på sine nettsider og Bokbasen har ingen innflytelse over hvilke data som vises på nettsidene. Bokbasen har også blitt tilkjent kontrakt om å levere metadata direkte til nasjonalbibliografien og til alle landets folkebibliotek. Det er derfor helt nødvendig for Bokbasen å følge de katalogiseringsregler som til enhver tid publiseres av Nasjonalbiblioteket.

Bokbasen har behandlet de utgivelser A har oversatt, i tråd med katalogiseringsreglene slik disse er definert av Nasjonalbiblioteket. Brudd på katalogiseringsreglene vil gjøre Bokbasen diskvalifisert fra å levere metadata til biblioteksektoren. Dersom LDO mener at katalogiseringsreglene bør endres for utgivelser der transpersoner er involvert, henviser Bokbasen til Nasjonalbiblioteket som er nasjonal fagmyndighet innen dette området.

Rettslig grunnlag

Ombudet håndhever diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (diskrimineringsloven om seksuell orientering), jf. § 22 i loven. Ombudet kan gi uttalelse om et forhold er i strid med loven, jf. diskrimineringsombudsloven § 3 tredje ledd, jf. § 1 andre ledd.

Diskrimineringsloven om seksuell orientering

Diskrimineringsloven forbyr forskjellsbehandling på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, jf. § 5. Loven gir et diskrimineringsvern for homofile, lesbiske, bifile og transpersoner.

Med kjønnsidentitet menes det eller de kjønn den enkelte opplever og identifiserer seg med. Denne opplevelsen kan være i samsvar eller bryte med det kjønn en ble tillagt ved fødselen. Transperson er en samlebetegnelse for ulike grupper av personer som opplever at det ikke er samsvar mellom egen kjønnsidentitet og det kjønn vedkommende ble tillagt ved fødselen, jf. Prop. 88L (2012-2013) side 110.

Med direkte diskriminering menes at en handling eller unnlatelse har som formål eller virkning at personer på grunnlag som nevnt over blir behandlet

dårligere enn andre blir, er blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon.

Med indirekte diskriminering menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som fører til at personer stilles dårligere enn andre, og at dette skjer på grunnlag som nevnt over.

Forskjellsbehandling er ikke i strid med diskrimineringsforbudet når den har et saklig formål, den er nødvendig for å oppnå formålet og det er et rimelig forhold mellom det man ønsker å oppnå og hvor inngripende forskjellsbehandlingen er for den eller de som stilles dårligere, jf. § 6.

Ombudets vurdering

Ombudet skal ta stilling til om manglende navnendring i Bokbasens kataloger er diskriminering på grunn av kjønnsidentitet. Ombudet vil innledningsvis presisere at Nasjonalbiblioteket, som ansvarlig myndighet for katalogiseringsregelverket i Norge, ikke er part i denne saken. Ombudet vil derfor ikke ta stilling til om katalogiseringsregelverket som sådan er diskriminering på grunn av kjønnsidentitet. Ombudet skal ta stilling til om Bokbasens praktisering av regelverket stilte A dårligere på grunn av kjønnsidentitet.

Ble A stilt dårligere på grunn av kjønnsidentitet?

Det fremgår av Bokbasens redegjørelse og opplysningene fra Nasjonalbiblioteket at Bokbasens praksis følger direkte av regelverket for katalogisering, og gjelder alle saker om navnendring, uavhengig av begrunnelsen for endringen. Saken reiser derfor spørsmål om indirekte diskriminering på grunn av kjønnsidentitet.

Endring av personlige opplysninger i offentlig tilgjengelige register, vitnemål, attester mv. har stor velferdsmessig betydning for personer som bytter juridisk kjønn. Dette er et tema i Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020, og i forarbeidene til loven om endring av juridisk kjønn. Av handlingsplanen fremgår det blant annet:

For personer som har endret juridisk kjønn vil det være viktig å kunne presentere personlige dokumenter som er i tråd med deres nye juridiske kjønn.

En arbeidsgiver eller en skole som nekter å utstede ny attest eller et nytt vitnemål til en person som har endret sitt juridiske kjønn, vil kunne rammes av forbudet mot diskriminering på grunn av kjønnsidentitet, i diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

Denne saken gjelder ikke personlige dokumenter, men annen offentlig tilgjengelig informasjon om en persons kjønnsidentitet. As tidligere navn er offentlig tilgjengelig, ved at arbeid han gjorde før han endret navn og juridisk kjønn, er tilgjengelig ved søk i bokbasens system Mentor. Han vil ikke kunne legge arbeidene frem for nye arbeidsgivere, uten å måtte forklare hvorfor de står i et annet navn.

Ombudet ser at det vil være vanskelig å kontrollere alle opplysninger om navn og kjønnsidentitet i det offentlige rom. Slik vil det være i denne saken, all den tid tidligere navn vil stå oppført i de trykte eksemplarene av bøkene, som fortsatt er tilgjengelige i bokhandler og på biblioteker. Slik ombudet ser det, har transpersoner likevel et berettiget behov for å i størst mulig grad ha kontroll over hvilke opplysninger som er offentlig tilgjengelig om dem. Personer som har byttet juridisk kjønn og navn må ha rett til et personvern, særlig der opplysninger om kjønnsidentitet kommer frem av offentlig tilgjengelige registre og dokumenter. At det ikke er mulig å sikre seg mot at slike opplysninger likevel er tilgjengelig på ulike måter, betyr ikke at den enkelte virksomhet uten videre kan offentliggjøre tidligere navn.

Bokbasen har opplyst at katalogiseringsregelverket åpner for at As nye navn kan føres inn i Mentor, sammen med navnet som står trykt i boken. Ombudet utelukker ikke at dette kan være en tilfredsstillende løsning for enkelte, men en slik ordning vil ikke løse problemet med offentlig tilgjengelig opplysninger om kjønnsidentitet.

Ombudet mener på denne bakgrunn at Bokbasens avslag på endring av navn i *Mentor* stiller A dårligere i lovens forstand. Bokbasens praksis er i utgangspunktet indirekte diskriminering på grunn av kjønnsidentitet. Spørsmålet for ombudet er om forskjellsbehandlingen likevel er lovlig etter lovens § 6.

Er forskjellsbehandlingen lovlig:

For at forskjellsbehandling skal være lovlig må den fylle vilkårene i diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk § 6. Hvorvidt et konkret tilfelle av forskjellsbehandling er lovlig eller ulovlig må vurderes utfra om forskjellsbehandlingen har et saklig formål, om den er nødvendig for å oppnå formålet og om den er forholdsmessig.

Har forskjellsbehandlingen et saklig formål?

Bokbasen tilbyr informasjon og informasjonsløsninger til forlag og utgivere, bokhandlere, bibliotek, skoler og andre aktører til bokbransjen. Bokbasen følger samme regelverk for katalogisering som Nasjonalbiblioteket bruker.

Å føre opp annet navn enn det som står trykt i en boken vil være brudd på regelverket. Hensynet bak reglene er notoritet.

Etter ombudets vurdering fremstår det som saklig at Bokbasen benytter samme regelverk for katalogisering som Nasjonalbiblioteket i sin virksomhet.

Er forskjellsbehandlingen nødvendig for å oppnå formålet?

For at forskjellsbehandling skal være lovlig, må den være et egnet og hensiktsmessig middel til å oppnå formålet. Det er innfortolket et krav om at det ikke skal finnes andre egnede måter å oppnå formålet som ikke fører til forskjellsbehandling.

Bokbasen har anført at det er nødvendig å følge katalogiseringsregelverket fordi de selger tilgang til Mentor til biblioteker som selv er bundet av regelverket. Ombudet kan ikke se at det finnes andre egnede måter å oppnå formålet.

Er forskjellsbehandlingen forholdsmessig?

Ombudet må foreta en avveining mellom formålet med forskjellsbehandlingen og konsekvensene for den som utsettes for forskjellsbehandling.

Personer som endrer navn i forbindelse med endring av juridisk kjønn har et behov for at samfunnet tilpasser og systematiserer endringer av personopplysninger som er offentlig tilgjengelig. Dette fremgår blant annet av regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Det forutsettes også i den nye veiledningen fra Helsedirektoratet, som ble gitt i forbindelse med ikrafttreddelsen av ny lov om endring av juridisk kjønn, at personer som bytter navn og eller personnummer på grunn av kjønnsidentitet skal få endret offentlig tilgjengelig opplysninger om seg.

Etter ombudets syn tilsier dette at individets interesser i denne saken tungtveiende.

Bokbasen har anført at de er avhengige av å følge katalogiseringsregelverket som Nasjonalbiblioteket benytter fordi de leverer katalogopplysninger til biblioteksbransjen. Slik ombudet forstår saken vil det berøre betydelige

økonomiske interesser dersom bokbasen ble pålagt å bryte katalogiseringsregelverket for å unngå forskjellsbehandling. Ombudet må på denne bakgrunn konkludere med at forskjellsbehandlingen av A i dette tilfelle er forholdsmessig.

Avslutningsvis vil ombudet bemerke at denne saken viser at det er behov for en gjennomgang av katalogiseringsregelverket som brukes i den norske bokbransjen med tanke på transpersoner og deres behov. En slik gjennomgang er Nasjonalbiblioteket, som ansvarlig myndighet, nærmest til å gjøre.

Konklusjon

Bokbasen AS handlet ikke i strid med diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk § 5 da de avslo å endre As navneopplysninger i søkeverktøyet Mentor.

Oslo, 07.07.2016

Hanne Inger Bjurstrøm
likestillings- og diskrimineringsombud